

DIMENSIUNEA DE GEN ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI

Loretta HANDRABURA, Valentina BODRUG-LUNGU*

Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"

**Universitatea de Stat din Moldova*

Gender perspectives on education include the analysis of teaching in terms of gender, but also issues relating to gender awareness issues, initially induced by pre-university education system, and vocational education: gender exploration in educational practice, teaching strategies that provide equal learning opportunities for genders, cooperative learning and stimulating gender partnership etc.

Educația trebuie să fie una dintre căile fundamentale de corectare a inegalităților sociale și, desigur, a celor care au loc din motive de sex, contribuind astfel la construirea unei societăți libere și democratice.

Educația de gen este și o educație pentru viața privată, abordări ce trebuie încurajate în spațiul școlii chiar din primii ani de studii, deoarece imaginea de sine a copilului, în raport cu genul, se formează încă de la vârste timpurii, prin inculcarea modelelor sociale de relaționare dintre grupuri, ca rezultat al modelelor parentale, dar și prin confirmarea și întărirea lor de către grupul de co-vârșnici.

Ceea ce ne definește ca femei sau bărbați reprezintă un lung șir de experiențe de învățare socială, în familie, în cercul de prieteni, în școală sau în alte contexte. Ca structură socială, instituțiile de învățământ de toate nivelurile reprezintă un important laborator al proceselor de construcție de gen la elevi. Din această perspectivă, modul în care sunt organizate experiențele de învățare, atât prin conținutul lor explicit sau implicit, cât și prin modelele de activitate cognitivă și de interacțiune socială pe care le presupun, pot exercita influențe semnificative asupra conștientizării și interiorizării de gen, asupra asumării sau exercitării rolurilor de gen.

Sistemul de învățământ, prin conținuturi și prin modalități didactice de transmitere a acestora, prescrie modele de gen în ceea ce privește integrarea socială și dezvoltarea profesională a indivizilor. Aceasta prescriere poate uzita de modul tradițional, "naturalizat" social (prin experiența familială, din grupul de prieteni, prin constrângeri socioculturale) de abordare a relațiilor dintre genuri sau poate chestiona reflexiv acest mod, neluând lucrurile ca fiind „de la sine înțelese”. În ceea ce privește dimensiunea de gen în educație, procesul investigativ este abia la începuturi.

Dacă din perspectiva nivelului educației se poate vorbi de o ascensiune socială superioară a femeilor, comparativ cu bărbații, în privința altor *dimensiuni care reflectă rolul femeii în societate* se poate constata, însă, situația de defavorizare a acestora. Un indicator sintetic relevant, în acest sens, este indicele participării femeilor la viața socială. Indicatorii care se iau în considerare la calcularea indicelui sunt: reprezentarea parlamentară, ponderea femeilor conducători și funcționari superiori din administrația publică și din unitățile economico-sociale, specialiști cu ocupații intelectuale și științifice, proporția femeilor în populația totală, proporția femeilor în populația activă civilă, ponderea veniturilor medii ale femeilor față de veniturile medii salariale din sectorul neagrícola, PIB pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare. În cazul majorității acestor indicatori, valorile corespunzătoare femeilor sunt inferioare. Având în vedere situația de defavorizare a femeilor sub multiple aspecte, care capătă noi accente în perioada de tranziție, gradul mai înalt de participare la educație a acestora se constituie într-un factor pozitiv, chiar dacă pe piața muncii competențele dobândite nu sunt suficient recunoscute și valorizate.

• **Perspectiva asupra dimensiunii de gen în educație** presupune:

- analiza procesului didactic din perspectiva de gen, dar și a unor aspecte care se referă la conștientizarea problematicii de gen, induse inițial prin sistemul de educație preuniversitar, apoi vocațional: valorificarea genului în practica educativă, strategii didactice care oferă oportunități egale de învățare pentru ambele genuri, învățarea prin cooperare și stimularea parteneriatului de gen ș.a.;
- analiza produselor curriculare (manuale școlare, cursuri, materiale auxiliare) care vor depăși cadrul unor cercetări anterioare privind problematica de gen a curriculum-lui scris, corelând datele obținute prin analiza de conținut (imagini, text și sarcini de învățare) cu informațiile referitoare la utilizarea efectivă a acestora în procesul didactic;

- completarea perspectivei de analiză a curriculum-ului scris cu analiza curriculum-ului implementat: de la elementele de intrare în sistem la cele de proces, de la ceea ce trebuie să se predea, să se învețe și să se evalueze în clasă la cum se predă, cum se învață și cum se evaluează. Trebuie investigate aspecte precum: mediul fizic școlar/universitar, modele didactice utilizate, activități de evaluare, activitățile de orientare școlară și profesională, climatul școlar.

**Programul național de asigurare a egalității de gen în Republica Moldova
pe anii 2010-2015**

2.2 Situația pe țară: tendințe și probleme F. Sfera Educațională

Cadrul legal-normativ stipulează accesul egal al fetelor și băieților la educație. Deși majoritatea copiilor sunt înmatriculați în școli, mediul educațional nu contribuie la valorizarea potențialului individual al fiecărei fete sau băiat.

În același timp, insuficiența locurilor în grădinițe și a instituțiilor preșcolare afectează copiii, sistemul de învățământ, părinții și, mai ales, mamele. Or, acest fapt împiedică angajarea femeilor în câmpul muncii, creează obstacole în dezvoltarea și avansarea lor profesională, armonizarea obligațiilor familiale și profesionale.

Sistemul de învățământ se află în relație proporțional-condiționată cu segregarea de gen pe piața muncii. La fel, se atestă o atitudine condiționată de gen a cadrelor didactice față de elevi atât în procesul de predare și evaluare, cât și în implicarea elevilor în anumite activități extracurriculare, inclusiv orientarea profesională. Persistența în învățământ a unor stereotipuri de gen reproduce modele tradițional masculine și feminine, deseori fiind ignorate diferențele individuale și aptitudinile personale ale fetelor și băieților.

...Însă, chiar dacă femeile constituie majoritatea în domeniul educației, bărbații continuă să dețină poziții de nivel superior, ei fiind cei care adoptă deciziile importante. Feminizarea sistemului educațional reprezintă o consecință a salarizării scăzute, a retragerii semnificative a bărbaților din acest domeniu, a persistenței stereotipului conform căruia anume femeile sunt responsabile de îngrijirea și educarea copiilor.

Realizări în domeniu

- Ratificarea cadrului legal internațional, regional și asigurarea conceptual-strategică a educației de gen în Republica Moldova prin următoarele instrumente naționale: *Concepția educației în Republica Moldova* (2000); *Strategia Națională „Educația pentru toți” 2004–2015*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4.04.2003; *Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați* (2006); *Planul Național „Promovarea egalității genurilor umane în societate pentru perioada 2006-2009”*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.984 din 25.09.2006.
- Monitorizarea pentru prima dată în 2005 a curriculumului scris (programe și manuale școlare pentru clasele I-XII, în total 62, aprobate pentru anul școlar 2003/2004, din ariile curriculare *Limbă și comunicare, Om și societate, Matematică și științe*). Studiul *Modele și valori de gen în învățământul public din Republica Moldova* a schițat o imagine a situației existente în învățământul public cu intenția explicit formulată de a semnaliza prezența unei probleme care până în acest moment era considerată, pentru mulți dintre actorii educaționali, ca invizibilă.
- Promovarea educației de gen grație unor ONG naționale prin:
 - predarea cursurilor în materie de egalitate a genurilor în învățământul superior (USM, ULIM, UPS), începând cu anul 2002 și provizoriu (2006) un modul în cadrul cursurilor de formare continuă la IȘE;
 - elaborarea tezelor de an, licență și de doctor în știință;
 - implementarea unor programe educaționale de gen de către organizațiile nonguvernamentale „Gender-Centru”, Centrul de Studii Gender; Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare” (CPD /CNSIPF); Centrul ProDidactica;
 - sensibilizarea, informarea și instruirea diferitelor categorii de actori educaționali: cadre didactice, diriginți, autori de manuale, studenți, elevi în materie de egalitate a genurilor;
 - realizarea unor cercetări și elaborarea unor instrumente de lucru pentru școala preuniversitară (Handrabura L., Goraș-Postică V. *Educație pentru echitate de gen și șanse egale: Auxiliar didactic pentru profesori și elevi/ Pro Didactica*, 2007, lucrare de pionierat în RM, prin care autoarele oferă un

sprijin, informațional și metodologic, managerilor școlari, diriginților, dar și elevilor, profesorilor de la toate disciplinele în promovarea echității de gen și a șanselor egale).

- *Curricula la dirigenție* oferă modalități de lucru privind realizarea educației de gen la nivel de învățământ preuniversitar. *Curricula disciplinei Educația moral-spirituală*, obligatorie la treapta primară, include unele aspecte educaționale de gen, dar acestea necesită a fi clarificate, specificate și desfășurate.
- Elaborarea indicatorilor de gen și în domeniul educației în *Set armonizat de indicatori de dezvoltare sensibili la dimensiunea de gen* în contextul ODM, p.23-27. Aceștia corespund ODM (2. Realizarea accesului universal la învățământul general obligatoriu (cl I-IX)), CEDA (art.5, 10) și SND (Prioritatea 4. Dezvoltarea resurselor umane, creșterea gradului de ocupare și promovarea incluziunii sociale).
- Realizarea tezelor de doctorat ce abordează într-o oarecare măsură și problema educației de gen (L.Cuznețov, V.Jardan), a primei teze de habilitat în teoria și metodologia educației de gen (V.Bodrug-Lungu) și a unor studii relevante domeniului (Problemele de gen în contextul ODM în Republica Moldova. UNDP / UNIFEM. Chișinău, 2007 etc.).

Probleme

- Neajustarea politicii educaționale și a documentelor de bază, care dirijează procesul educațional din republică la *Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați*.
- Lipsa unei politici durabile la nivel de stat în domeniul educației de gen care ar viza elaborarea curriculei, materialelor didactice, pregătirea cadrelor etc.
- Insuficiența de indicatori statistici de gen relevanți pentru domeniul educației.
- Reducerea egalității de gen la formula asigurării accesului la educație pentru fete și băieți.
- Nivelul insuficient de informare a specialiștilor din domeniul educației privind prevederile *Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, CEDAW*.
- Insuficiența integrării dimensiunii de gen în pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice. Profesorii au relativ puține cunoștințe legate de dimensiunea de gen și un nivel redus de conștientizare a rolului potențial al tuturor disciplinelor în realizarea educației de gen și a importanței acestui tip de educație la toate nivelurile de școlarizare.
- Nepromovarea parteneriatului și a participării active a fetelor și a băieților în activitățile de educație, pe lângă absența unei socializări timpurii dintre sexe în cadrul proceselor de educație timpurie.
- Segregarea pe sexe a unor activități școlare. Astfel, pentru fete sunt recomandate sporturi „ușoare”, cu nivel competitiv scăzut, iar pentru băieți cele puternic competitive. În ceea ce privește educația tehnologică, aceasta este orientată, în aspectele ei practice, prin muncă industrială pentru băieți și prin activități manuale pentru fete (în special, pentru rolul de gospodine).
- Practicarea de către profesori, discriminat pe sexe, a activității de orientare socioprofesională a elevilor, o bună parte din cadrele didactice fiind convinsă că există profesii destinate băieților și profesii destinate fetelor. Aceasta este stipulată în funcție de criteriile pe care profesorii le consideră indicate pentru exercitarea lor: curaj și asumarea riscului în cazul băieților, respectiv grijă, atenție, sensibilitate și simț al frumosului, pentru fete.
- „Feminizarea” corpului didactic în învățământul primar și secundar, ponderea femeilor variind pe parcursul anilor 2000-2007 în intervalul 78-81% [5, p.101].
- Educația pentru viața publică și privată este doar nuanțată la gen și nu bi-genizată sau echilibrată pe genuri.
- Insuficiența materialelor didactice în problematica de gen, a investigațiilor de gen în domeniul educației. Bază teoretico-metodologică insuficient elaborată.
- Persistența stereotipurilor și asimetriilor de gen în curricula școlară, manuale, activități formale și nonformale. Programele școlare promovează perspectiva masculină și nu oferă, sau oferă foarte puține modele de succes pentru fete, iar curriculum-ul aplicat induce în mod sistematic inegalități de gen majore. Ignorarea dimensiunii de gen se atestă și în construirea sarcinilor de învățare din manualele școlare.
- Lipsa alocărilor financiare bugetare în domeniu pentru expertiza de gen a manualelor, editarea acestora, instruirea cadrelor didactice ș.a.
- Implicarea insuficientă a sistemului de învățământ în educarea de gen a diverselor categorii ale populației (elevi, studenți, părinți).
- Investițiile insuficiente în capitalul uman, în special în educația și sănătatea fetelor și băieților, care pot duce la o productivitate joasă a capacității acestora pe viitor.

- Dezechilibre de gen pe niveluri de studii.
- La nivelul învățământului secundar profesional băieții constituie majoritatea, iar fetele depășesc numeric băieții în învățământul mediu de specialitate (colegii) și cel superior (6 din 10 studenți fiind de gen feminin). Ponderea fetelor în anul de studii 2007/08 s-a majorat la 58,9% comparativ cu 58% în anul precedent. Fiind formate în instituții de învățământ hiperfeminizate, absolventele colegiilor pornesc în carieră cu un handicap major în ceea ce privește tratarea chestiunilor de gen la clasă (tab.1).

Tabelul 1

Elevi/studenți pe tipuri de instituții [6, p.60-66; 7, p.94]

mii pers.

	2007/2008		2008/2009	
	F	B	F	B
Instituții de învățământ primar și secundar general (de zi)	230,5	230,5	216,7	217,6
Instituții de învățământ secundar profesional	8,4	16,1	8,2	16,1
Instituții de învățământ mediu de specialitate (colegii)	17,6	13,7	18,3	14,4
Instituții de învățământ superior	72,4	50,5	66,4	48,5

- Procesul de „feminizare”, respectiv „masculinizare” a unor trasee profesionale, este un proces vizibil atât la nivelul învățământului secundar, cât și superior. Informațiile despre carieră și activitățile de consiliere încurajează stereotipurile de gen. Ocrotirea sănătății (83,3% fete) sau învățământul (81,4%) sunt domenii în care femeile constituie majoritatea populației ocupate, iar ramuri precum construcțiile, industria, transportul sunt puternic „masculinizate” și pe piața muncii, și la nivel de studii (fig.1).

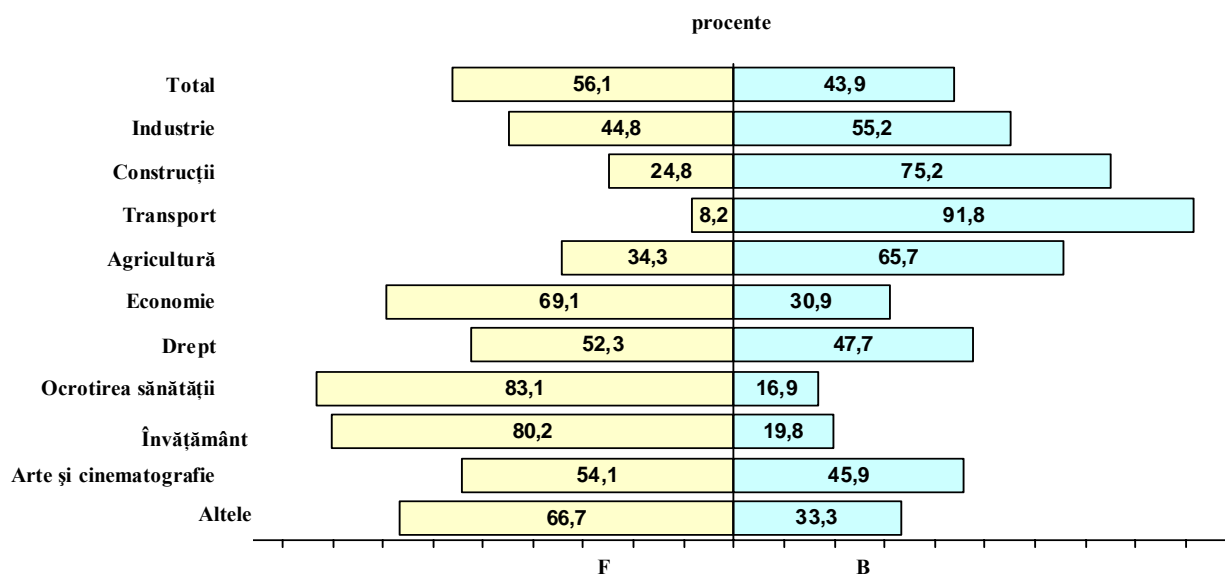

Fig.1. Proporția elevilor în colegii, pe grupe de ramură și sexe, în anul de studii 2008/09 [7, p.101].

- Și în cadrul învățământului superior are loc o segregare a domeniilor (ramurilor) pe genuri. Domeniile „feminizate” sunt învățământul (72,4% fete din numărul total de studenți), ocrotirea sănătății (70,3%), economie (62,5%), arte și cinematografie (60,4%). Domeniile în care predomină numeric studenții de gen masculin sunt teologia (87,5% băieți), cultură fizică și sport (80,9%), industria (64,8%), drept (58,4%) și agricultură (55,2%). Această segregare este valabilă și pentru piața de muncă, astfel producându-se o evoluție de ciclicitate (fig.2).

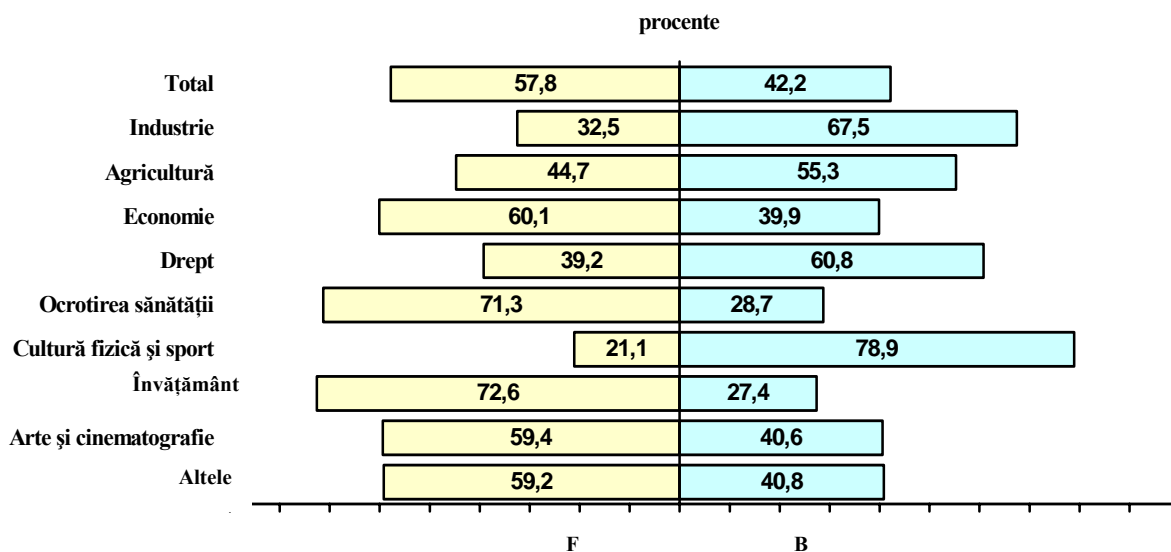

Fig.2. Proportia studenților în instituțiile de învățământ superior, pe grupe de ramură și sexe, în anul de studii 2008 / 2009 [7, p.103].

- Se atestă un nivel scăzut de valorificare a potențialului profesional al femeilor cu studii superioare.
- Menținerea unei feminizări semnificative a cadrelor didactice în sistemul de învățământ primar și secundar general (80,8%) și în colegii (70%) (tabelul 2).

Tabelul 2

Personal didactic pe tipuri de instituții [7, p.94]

mii pers.

	2007/2008		2008/2009	
	F	B	F	B
Instituții de învățământ primar și secundar general (de zi)	31,2	7,4	30,2	6,7
Instituții de învățământ secundar profesional	1,2	1,2	1,2	1,1
Instituții de învățământ mediu de specialitate (colegii)	1,4	0,6	1,4	0,6
Instituții de învățământ superior	3,5	2,9	3,5	2,9

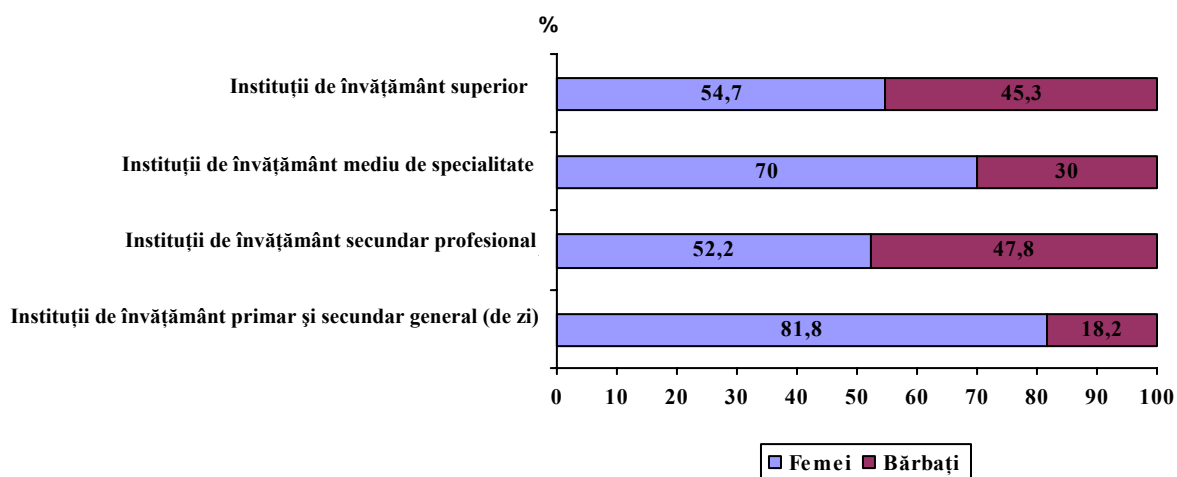

Fig.3. Ponderele femeilor-pedagog în numărul total al personalului didactic în anul de studii 2008/2009 [7, p.94].

- Discrepanțele majore de gen se atestă în cazul distribuției cadrelor didactice după grad științific. În anul de studii 2007/08 gradul de doctor în științe sau habilitat dețineau 42% de cadre didactice din învățământul

superior (2,7 mii din 6,4 mii în total). În același timp, în rândul femeilor această proporție este de numai 31%, pe când în rândul bărbaților de 55% (tab.3).

Tabelul 3
Personalul didactico-științific în instituțiile de învățământ superior [7, p.104]

mii persoane

	2007/2008		2008/2009	
	F	B	F	B
Total – personal de bază	3,5	2,9	3,5	2,9
Din nr. total cu grad științific:				
doctor în științe	1,0	1,3	1,0	1,3
doctor habilitat	0,1	0,3	0,1	0,3

- Deși cota cadrelor didactice bărbați cu grade științifice de doctor este mult mai mare decât cea a femeilor, constatăm că la studiile de doctorat se înscriu într-o măsură mai mare femeile. În anul 2007 femeile predomină în rândul absolvenților la ciclul de studii de doctorat (61%), în rândul celor înmatriculați (64%), precum și în rândul doctoranzilor (63%) (tab.4).

Tabelul 4
Pregătirea doctoranzilor [7, p.105]

mii persoane

	2007		2008	
	F	B	F	B
Absolvenți	225	141	279	167
Înmatriculați	274	154	258	191
Doctoranzi	1010	600	960	614

Acțiuni ce urmează a fi întreprinse pe domenii de intervenție

Cadrul legislativ și normativ:

- Ajustarea documentelor referitoare la domeniul educației la prevederile *Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați*.
- Diseminarea informației privind conținutul *Legii cu privire la egalitate de șanse între femei și bărbați*, *CEDAW* și *Comentariile finale ale Comitetului privind eliminarea discriminării față de femei pentru RM, august 2006 (Sesiunea 36)*.
- Implementarea măsurilor strategice prevăzute în *Programului Național de asigurare a egalității de gen în Republica Moldova pe anii 2010-2015*.

• Integrarea dimensiunii de gen în politicile educaționale la etapele de formulare, implementare și monitorizare, inclusiv din punctul de vedere al dreptului omului și tratament egal al băieților și fetelor. • Consolidarea capacităților pentru abordarea dimensiunii de gen în sistemul de învățământ, inclusiv elaborarea cursurilor de instruire, curriculum-ului, standardelor educaționale, conținutului subiectelor, resurselor de instruire și învățare. • Organizarea campaniilor de informare și conștientizare cu privire la dimensiunea de gen în sistemul de educație. • Colectarea, analiza și diseminarea datelor statistice dezagregate în funcție de sex în sfera educațională.

- Instituționalizarea educației de gen la nivel de sistem.
- Elaborarea și aplicarea politicilor referitoare la personalul didactic, în care se va insista asupra echilibrării de gen a managementului educațional, asupra pregătirii învățătorilor și profesorilor pentru strategii emancipatoare în privința genurilor, urmărindu-se, totodată, și echilibrarea de gen a corpului profesoral.
- Implementarea politicilor curriculare care se vor axa pe schimbarea programelor disciplinelor de învățământ, prin introducerea de elemente care să vizeze educația partenerială de gen, și pe modificarea modelelor culturale care reflectă stereotipurile sexiste în manualele școlare, la toate nivelurile de învățământ.
- Promovarea unor acțiuni și măsuri concrete la nivelul strategiilor educaționale și activității de informare, consiliere și orientare privind cariera, menite să conducă la diminuarea diferențelor, polarizării în cazul

unor anumite domenii profesionale manifestată, în funcție de criteriul gen, atât la nivelul învățământului liceal, cât și superior, și atenuarea /eliminarea stereotipurilor de gen – ale cadrelor didactice, ale elevilor și ale părinților – în domeniul orientării profesionale.

Cadrul instituțional:

- Stimularea participării populației masculine la educația de nivel postsecundar și terțiar, prin măsuri de conștientizare a importanței educației și obținerii unor niveluri înalte de calificare în planul dezvoltării personale și profesionale.
- Crearea condițiilor pentru atragerea în învățământul de bază a cadrelor tinere, în special a bărbaților.
- Promovarea accesului fetelor la educație în cadrul instituțiilor organelor de forță.
- Prevenirea și eliminarea fenomenului de discriminare pe criteriu de gen, în special a hărțuirii sexuale în instituțiile de învățământ.

Resursele financiare și materiale:

- Includerea bugetării sensibile la gen în *Cadrul de cheltuieli pe termen mediu (CCTM)*.

Resursele umane:

- Organizarea unor campanii mai ample de informare în rândul cadrelor didactice, pe teme relevante pentru educația de gen (seminare, articole în presa de specialitate, ateliere de lucru).
- Includerea, în cadrul programelor de pregătire inițială și continuă a cadrelor didactice, a unor module de formare, centrate pe aspectele teoretice și practice ale educației de gen (cursuri, comisii metodice, schimburi de experiență, lecții demonstrative etc.), care să permită inclusiv ameliorarea activității de informare, consiliere și orientare privind cariera. Această ameliorare – care presupune eliminarea prejudecăților de gen, a „stereotipurilor profesionale”, prezente la unele dintre cadrele didactice, și realizarea unei orientări care să ia în considerare deprinderile, aptitudinile și capacitățile elevilor, independent de genul acestora – poate avea o serie de consecințe pozitive concretizate în echilibrarea distribuției, pe genuri, a participanților la educația oferită de diferitele filiere și domenii de formare, încetinirea/stagnarea procesului de „feminizare/masculinizare” a unor profesii ș.a. Implicarea cadrelor didactice în deconstrucția stereotipurilor de gen ale părinților manifestate în orientarea profesională a copiilor.
- Organizarea unor sesiuni de formare pentru conceptorii de curricula, autorii de manuale școlare și pentru evaluatorii acestora, centrate pe modalitățile concrete de valorificare a dimensiunii de gen în educație.
- Implementarea programelor de sensibilizare și încurajare a bărbaților să se implice mai mult în creșterea și educarea copiilor (îmbogățirea relațiilor din viața privată ajută la menținerea sănătății psihice).

Resursele informațional-didactice:

- Realizarea expertizei de gen a curricula, manualelor școlare, cursurilor, materialelor didactice în sistemul de învățământ preuniversitar, secundar profesional și superior.
- Introducerea, în grilele de evaluare a manualelor școlare, a unor aspecte referitoare la perspectiva de gen (prezența/absența stereotipurilor și a discriminărilor de gen, modalități de valorificare educațională a perspectivei de gen, reprezentarea echilibrată pe genuri la nivelul imaginilor și textelor selectate, varietatea sarcinilor de învățare din perspectiva de gen etc.).
- Elaborarea unor programe școlare pentru disciplinele opționale, referitoare la diferite aspecte ce țin de dimensiunea de gen, care să răspundă interesului elevilor în diferite etape de dezvoltare a acestora (de exemplu: educație pentru sănătate, educație sexuală, educație pentru familie, educație civică, parteneriat de gen, modele de succes feminine și masculine etc.).
- Elaborarea unor materiale auxiliare (ghiduri, metodici, traduceri, sinteze, manuale de bune practici etc.) referitoare la valorificarea perspectivei de gen la toate materiile de studiu, nu numai prin conținuturi specifice, cât mai ales prin abordări metodologice de utilizare a experienței de viață a fetelor și băieților, de identificare și de construcție a stereotipurilor și a discriminărilor de gen, de promovare a cooperării și a parteneriatului de gen.

Bibliografie:

1. Bodrug-Lungu V. Probleme de gen ale educației // *Univers Pedagogic*. - 2007. - Nr.4. - P.21-27
2. Bodrug-Lungu V. Гендерное измерение в подготовке педагогических кадров // *Dimensiuni calitative ale profesionalizării pentru cariera didactică*. - Bacău: Universitatea din Bacău, 2007, p.334-348.

3. Bodrug-Lungu V. Teoria și metodologia educației de gen. Autoreferat al tezei de doctor habilitat în pedagogie. - Chișinău, 2009.
4. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. - Chișinău: CEP USM, 2008. - 624 p.
5. Educația de bază din perspectiva școlii prietenoase copilului. Ministerul Educației și Tineretului al RM, UNICEF. - Chișinău, 2009.
6. Femeile și bărbații în Republica Moldova. Breviarul statistic. - Chișinău, 2008.
7. Femeile și bărbații în Republica Moldova. Culegere statistică. Ed. a 4-a. - Chișinău, 2008.
8. Handrabura L., Goraș-Postică V., Cartaleanu T. ș.a. Educație pentru toleranță. Auxiliar didactic în ajutorul dirigințelui. - Chișinău, 2005. - 92 p.
9. Handrabura L. Toleranța de gen // Educația pentru toleranță. Supliment al revistei de teorie și practică educațională "Didactica Pro". - Chișinău, 2004, - P.41-47.
10. Handrabura L. Goraș-Postică V. Educație pentru echitate de gen și șanse egale: Auxiliar didactic pentru profesori și elevi // Pro Didactica, 2007.
11. Jardan V. Identitatea de gen a tinerilor în condițiile modificării rolurilor sociale. Autoreferatul tezei de doctor în psihologie. - Chișinău, 2006. - 22 p.
12. Programul național de asigurare a egalității de gen în Republica Moldova pe anii 2010-2015.
13. Ștefănescu D., Handrabura L. ș.a. Modele și valori de gen în învățământul public din Republica Moldova. - Chișinău, 2005.

Prezentat la 06.07.2010